

JANSSON, Lars (f. 1925)

Barndomsminnen från Roslagskulla, skolgång, arbete på Östanå såg, på sommaren på båt och på vintern i sågen.

Intervju: 1996-04-11 av Karin Jansson.

Utskrift: 1996 av Karin Jansson.

Intervjuare: Idag sitter jag i Parkvillan vid Östanå och fönsterglasen ser ut att vara handblåsta, är de det?

L.J. Ja, det är gammalt glas. Det är nästan omöjligt att få dem riktigt rena. Det är hopplöst. Man tycker att de är rena, så ser man i genom dem, så blir det som bubblor i själva rutan. Jag hade fruntimmer här som försökte putsa, men det blir lika.

I. ... och så har du bomull mellan fönstren.

L.J. I mellan ja. De här tar jag ut på sommaren, innanfönstren.

I. Jag som intervjuar heter Karin Jansson och jag intervjuar Lars Jansson, som ni hörde alldeles nyss och det är den 11 april 1996. När och var föddes du?

L.J. I Mälby gård den 28 november 1925, klockan 16.30.

I. Vad hette dina föräldrar och syskon?

L.J. Min pappa hette Sigfrid och min mamma hette Edit, så hade jag sex syskon. De hette Åke, Sture, Elvy, Ingrid, Ulla och Eva-Britt.

I. När föddes dina föräldrar?

L.J. Pappa föddes 1896 och min mamma föddes 1907.

I. Dina mor- och farföräldrar, är de födda här i Österåker, också?

L.J. Nej.

I. Var kom de ifrån?

L.J. Min morfar kom från Sorunda och mormor vet jag inte var hon kom ifrån. Mina farföräldrar var från Riala.

I. Dina föräldrar är de också födda här i Roslagskulla, eller kommer de också från de andra socknarna?

L.J. Nej, de är födda i Roslagskulla. Min pappa är född i Brottmora, hette ett

ställe där farfar var bonde. Mamma var född i Mälby om jag inte missminner mig.

I. Hur såg Roslagskulla ut när du var barn?

L.J. Det har inte förändrats så mycket. Ja, det har tillkommit Kullabyn, ett bostadsområde och det är Eivor Janssons förtjänst.

I. Annars är det inte så mycket.

L.J. Skolan har ändrat sig lite. Det har ju kommit till, jag tror, två baracker. En vart ju i höstas och som ser ut som ett hus i alla fall.

I. Var gick du i skolan?

L.J. I Roslagskulla.

I. Vad hette lärarna?

L.J. I småskolan, som det hette då, det var första och andra klass, hette Alma Lindqvist. I mellanskolan trean och fyran var det Anna Edberg, femte och sjätte var det Holger Petré, som var folkskollärare, mycket duktig.

I. Har du något speciellt skolminne?

L.J. Nej, inte något speciellt.

I. Vilket var ditt första arbete?

L.J. Det var hos en bonde uppe i Vira, Finnberga hette det, 1939.

I. Vad gjorde du då? Var du dräng?

L.J. Ja, lilldräng.

I. Vad gjorde du för arbetsuppgifter?

L.J. Jag körde häst.

I. Timmer då, eller hö?

L.J. Ja, på vintern. På sommaren var det lite av varje. Vid höbärgning, säd.

I. Jobbade du i skogen och högg ner träd, eller körde du bara med hästen.

L.J. Nej, bara körde med hästen då. Senare sen, så började jag i sågen här 1942 där jobbade sen hela mitt liv nästan. Var på gårn här och jobbade här i ett och halvt år tills jag åkte in i lumpen.

I. Vad gjorde du på gården?

- L.J. Var kördräng, körde hästar. Jag hade två stycken. Vid sågen där var jag, ja jag gjorde allt möjligt, men mest var jag på sjön. På deras båt och körde i Stockholms skärgård med byggnadsmaterial.
- I. Körde du med John Lundvall då?
- L.J. Ja, precis. Jobbade ihop i tjugo år. Jag började på den när jag kom ifrån lumpen 1947, körde vi första resan en vecka före midsommar till Rummarö.
- I. Hur gick det till att köra ut?
- L.J. Det var mest att handjobba, inga hjälpmedel. Hade en handvinsch, men det var sällan man kom till, så att man kunde använda den någonting.
- I. Fick ni lasta virket på axlarna, då?
- L.J. Ja, i land.
- I. Gå på en landgång.
- L.J. Ja, o ja. Likadant med tegel också.
- I. Så ni körde tegel också.
- L.J. Ja allting till hus, från spik till, ja allting som gick åt i ett hus.
- I. Var kom teglet ifrån?
- L.J. Det kom från Finsta, det tegelbruket är nedlagt. Nu gjuter de mest taktegel. Vi hade även taktegel.
- I. Var det mest en- eller tvåkupigt?
- L.J. Både och. Cementtegel började de med då. Tunt skört, nästan hopplöst att frakta.
- I. Hur kunde en vecka gå till i sågen?
- L.J. Vi började på måndagen, då började vi lasta. Måndag, tisdag, onsdag, sen gick vi på torsdag förmiddag. Sen var det bara att köra tills det blev tomt och då jobbade vi lördagar. Sen blev det fria lördagar, så att då blev det mera jäktat. Man fick ta lördagen till hjälp ibland. Vi körde från det att det var isfritt, tills dess att det blev is. En last i veckan, ifrån Rödlöga och ner till Dalarö. Så att man har sett det mesta av Stockholms skärgård, många svartbyggen.
- I. Kommer du på någon särskild resa, som det hände något speciellt på? Något oväder eller något sånt där.

- L.J. Vi körde på grund, det kan jag ju tala om. Vi var vid Ingmarsö, Norsviken hette det, så var vi opp dit och fick kaffe och satt och pratade och sen skulle vi gå därifrån till Ingmarsö Södra. Då sa han, Gösta hette han, Norevik "Att bli kvar här, sa han "för ni kommer i alla fall bara köra på grund" sa han och skojade med John för han var så säker och köra. Det var en sån här regntjocka på kvällen. Det var i november och vi körde ifrån Norsviken och gick rätt över där mot Äpplarö, jag stod uppe i styrhytten bredvid John och sa "Börjar vi inte komma nära land eller ..." "Ja", sa han så att han började på att backa, men då var det försent. Då åkte vi upp på en grynna, ingen jolle. Vi höll på där och backade och bökade och grejade, men vi kom inte loss. Det enda som hände var att vi körde sönder bultar, så här långa, sex stycken som håller ihop backslaget som gick av.
- I. Två, tre decimeter lång.
- L.J. Så där fick vi ligga. Sen kom Ekrot ut lite spydigt och funderade om vi skulle lossa här eller ... Så då åkte John i land och ringde, men då fanns det ingen pråm hemma på Ingmarsö. Det var en fiskare som hade en laxkutter och fick komma ut, så vi lastade den med grundsten så att det skulle bli lite tyngd i den och han bogsera opp oss till Ingmarsö Södra sen.
- I. Har du haft några kommunala- eller föreningsuppdrag?
- L.J. Jo då. Fullmäktige, socialnämnden hette det på den tiden, varit vice ordförande i sociala utskottet. Sen har jag varit med i idrottsföreningen och haft uppdrag som sekreterare, haft uppdrag. Fackligt har jag jobbat i 40 år som sekreterare.
- I. Har du någon historia från kommunalfullmäktige?
- L.J. Nej, det var enda gången som Wiberg kallade Cronberg för Kronblom och det bad han om ursäkt för sen, i stridens hetta. I pausen sen så, de rökte pipa bägge två, då stod de bredvid varann och stoppa pipa och prata, inte politik i alla fall, utan skrattade och var glada och de var inte arga på varann. Det var det roligast jag har varit med om, annars var det mest tråkigt tycker jag, mest personangrepp.
- I. Socialnämnden, då. Det är i och för sig en mycket speciell nämnd eftersom mycket är sekretessbelagt.
- L.J. Man får inte tala så mycket om det.
- I. Nej, just det.
- L.J. Det var tråkiga fall, mycket. Tragiska. Konstigt på två perioder. När jag började så var ärendena så här.
- I. Några centimeter.

- L.J. När jag slutade var det en sån här packe som man skulle läsa igenom till varje sammanträde. Jag hade förmånen att vara med på utskottet. Där gick vi igenom alla ärenden först och fick mera inblick än vad de andra hade. Då tillhörde vi Vaxholm, en period. Det var mycket. Det gick åt mycket tid. Utskotten var ju på eftermiddagarna, torsdagar var fjortonde dag och så nämnd en gång i månaden.
- I. Idag är dåvarande socialnämnd uppdelad i tre nämnder och det är väl tur det.
- L.J. Ja just. När jag började, då var det också tre. Det var nykterhetsnämnd och barnavårdsnämnd och så socialnämnd och då var jag med i nykterhetsnämnden. Då var Uno Lövqvist ordförande, om jag inte minns fel.
- I. Idrottsföreningen har du någonting att berätta därifrån?
- L.J. Det var mycket jobb. Vi hade en dansbana här oppe i Tallbacken, där var jag ordningsvakt i många år. Tyvärr måste vi lägga ner när raggarna började komma.
- I. Blev det mycket fylla då, eller .... och bråk?
- L.J. Ja, visst. Det var ju två gång. Poliserna gjorde ju ingenting. De var bara två, men sen när de började komma, då ringde polisen före och varskodde, men då hade de många med sig. Då var det rätt så lugnt.
- I. Det måste vara tråkigt att behöva tillkalla polis.
- L.J. Ja, de följde med dem när de kom. En del plockade de med sig. Jag kan tala om, en gång då var det ett gäng och då stod jag i grinden och tog emot biljetter och en, ja, han var ordförande i föreningen, de skulle ju bara gå in, men då kom vi överens om att vi skulle inte släppa någon utan, då klättrade en upp på biljettkiosken, med en öl, om det var flaska eller burk, det kommer jag inte ihåg, satt och skvimpade över oss. Så kommer en kille, stor, skjortan uppknäppt hit ner, och funderade "Vad är det för fel här?", "Fan" sa de "vi kommer inte in". "Nej" sa han "Har ni betalt då?" "Nej" sa de. "Vet ni vad vi kom överens om när vi åkte från stan. Ska ni gå in så ska ni betala" så stod han där i grinden och prata med oss. "Jaha", sa han "Nu är de fem värsta inne". "Oj då" sa vi "Hur går det då?" "Det är ingen fara" sa han "Det sköter jag". Så gick han in och så var han borta en timme och så kom han. "Nu är det lugnt, nu sover de" sa han. Sen skulle det vara fjorton dar efter, så skulle jag jobba i kiosken. Då var det ett tält upp i backen där. Då var det en kille som skrek, när vi försökte komma upp och titta. Då var det de där stora otäcka och tänkte jag, nu. Han började prata och så hade han en kompis med sig och då frågade jag han om var de andra var. De är på ett annat håll, sa han. Jag tyckte det var ett sånt fint ställe så jag tyckte att jag skulle åka hit själv. Han var ju nykter så att. Det var han på kvällen också. Så han var en skötsam kille. Han såg farlig ut, men han var snäll.

- I. Vilka industrier kommer du ihåg från hela nuvarande Österåkers kommun?
- L.J. Det var ju mest sågen här. I Åkersberga, där var det en väskfabrik på andra sidan järnvägsbron, kommer du ihåg. Så att Melin hette han som, jag undrar om det inte var två bröder. Sen var det Olas pappa, Ola Stridsberg, de hade en kvarn och såg. Så Neckman hade brädgård. I alla fall de sågade här nere i sågen, sågade käpp till ramar inne i väskorna. Vi hade en bogserbåt, innan de fick motorprämen, så hade de en släppräm, så att vi fick lägga ikull styrhytten på bogserbåten och sen så hala prämen under järnvägsbron och upp då och lossade utanför väskfabriken och bogserbåten fick ligga på andra sidan bron.
- I. Vad fanns det för brandförsvar i Roslagskulla?
- L.J. Inget, det var Bergshamra. De hade borgarbrandkår där. Sen Åkersberga om det fanns. Det fanns inget här i alla fall.
- I. Hade man slangar vid sågen? Handsprutor.
- L.J. Ja, till och början med, men sen hade de en pump, som vi tog i från sjön.
- I. Vad kommer du ihåg utav arbetet i Östanå såg?
- L.J. Att prova på det mesta.
- I. Ja, just det på vintrarna så jobbade ni i sågen?
- L.J. Ja, just det. Jag var stabbläggare. Jag började som ta undan hyveln.
- I. Ta undan hyveln?
- L.J. Ja, när man hyvla brädor.
- I. Satte du undan bräderna då?
- L.J. Ja, just det. Så fick man skriva på längd.
- I. ... och tjockleken kanske också.
- L.J. Nej, bara längd. Det var i decimeter. Det hade man på bänken en ribba som låg påskrivet och en fast kloss som man stötte emot brädan och så såg man hur lång hon var. Det var bara för att utmätaren skulle ha lättare när de mätte ut sen. Jag har provat på alla jobb inom sågverket kan man säga. Jag slutade som slipare. Slipa sågblad och klinga och det håller jag på med än, fast på ett annat sågverk.
- I. Var då någonstans?
- L.J. I Bergshamra, Hästängen, de ringer efter mig, när de har en sextio, sjuttio

blad står. Det har jag en två, tre dagar på mig. Det beror på hur mycket spiksågat det är.

I. Så när det är spik i timret så går det sönder.

L.J. Ja, det blir bara halva tänderna kvar ibland. Det är maskin som slipar.

I. Det gäller bara att veta hur mycket.

L.J. Så får man skräcka för hand.

I. Skränka?

L.J. Ja, man viker tänderna, så att de står åt var sitt håll. Då har man en skränklocka så att man ser.

I. Ja, just det så att tänderna står som man föreställer sig att hajtänder eller krokodiltänder ser ut.

L.J. Ja, precis.

I. Kommer du ihåg någonting av statarna som bodde här på Östanå?

L.J. Nej, inte mycket.

I. Ni kanske inte tänkte på om det var statare eller inte.

L.J. Jag bodde inte här precis.

I. Ja, just det du bodde uppe vid Mälby.

L.J. Vid Vira bodde jag, på ett ställe som hette Hettan, så att man var inte så mycket här. Mormor bodde i Mahognyvillan, en röd kåk här vid ån. Pappa, han var ju torpare och vi hade två kor och sen hade Östanå hästar. Så var det två bröder till pappa med, som bodde, ja en bodde upp vid Riala, men han jobbade också vid Östanå som torpare. De hade hästar som körde ved till det ställe som köpte ved. Sen gick de och högg på vintern. Så det har jag varit med min pappa och högg. Min bror högg en vinter uppe vid Fastaby. En vinter var vi vid Rydboholm med en yngre bror och en annan skogshuggare, som bodde uppe i Vira, på von Essens domäner.

I. Ja, så von Essen i Rydboholm hade även jord här uppe.

L.J. Nej, godsägaren han köpte skog av von Essen. Köpte ett stycke och sen fick vi, var fem stycken, åka dit och hugga det på vintern.

I. Du pratade om fackförening här, jag hörde av John att ni hade lite problem att starta upp.

- L.J. Ja, det var före min tid. Jag har hört berättas och det var väl under statartiden kan man väl säga. De fick ju sluta de som försökte starta. De höll ju möten på kvällarna, men alltid fanns det någon tjallare som var rädd om sitt skinn och skvallrade lite, men till slut, blev det, jag kommer inte ihåg vilket år. Då blev det lantarbetarförbund sen. Så att när jag började jobba 1942 nere vid sågen, då vart man nästan tvingad att vara med i facket. Sen skulle det skiljas så att sågen fick inte längre vara med i lantarbetareförbundet och likadant skogen så att det blev tre olika förbund.
- I. Hade ni mycket stridigheter medan du var med i fackförbundet, eller ...?
- L.J. Med arbetsgivaren?
- I. Ja, just det.
- L.J. Nej, det gick. Det var inte så svårt. Vi hade en ombudsman till hjälp. Det var han som skötte förhandlingarna. Lite strid var det förstås, men inte något särskilt så att det blev strejk i alla fall.
- I. Jaha, så ni hade en egen ombudsman som jobbade här ute.
- L.J. Nej, han kom ut från Stockholm.
- I. Jaha, han kom ut särskilt.
- L.J. Ja, just det när det var löneförhandlingar. För det mesta gjorde de upp lönerna centralt och på senare år vart det då att de gjorde upp centralt och sen vart det en lokal pott som skulle delas ut på varje arbetsplats. Då var han med, ombudsman och förhandlade. Det var ju ackord på sågningen och då var det lite att jaga. Sen gjorde de om det där så att det blev timpenning.
- I. Hade du månadslön eller timpenning när du började?
- L.J. Nej, timpenning. 35 öre i timmen. Sen när vi var på båten då hade vi månadslön. 125 kr i månaden hade jag och John hade 165, tror jag. Då skulle vi göra 120 timmar på fjorton dagar, innan vi fick övertid.¹
- I. Gick ni över till timpenning sen?
- L.J. Ja och det blev lika mycket sågat, om inte mer. Så arbetsgivaren förlorade ingenting på det. Fast de trodde det.
- I. Jo, vi sitter i Parkvillan kan du berätta lite om den?

---

¹ I och med att de arbetade lördagar på den här tiden, så måste de arbeta tio timmar om dagen och det som de arbetade utöver det blev övertid, trots att det var åtta timmars dag i lag även på denna tiden.

L.J. Det var ett mejeri, jag kommer inte ihåg vilket år, de la ner, men de gjorde om till lägenhet här på nedre botten, det var 1940,41. Då var det en skogvaktare som flyttade in här. Jag tror att han hette Holmer.

Sid två

I. Ja, då fortsätter vi. Borra brunn var det.

L.J. Det försörjde hela Östanå, det var enormt håll. Sen så brann lagården ner 1973, så byggde de den här nya här, fabriken.

I. Jaha, djurfabriken.

L.J. Gick lösdrift då och då sa jag åt godsägaren, att då skulle de ju ha 120 mjölkkor och så ungdjur "Att då kommer inte vattnet att räcka med en brunn". "Jo då" sa han det skulle det göra. Så satte de hit en vattenmätare som skulle läsa av i tio dygn. Efter deras uträkningar skulle det gå åt 30 kubik om dygnet och han pumpade 35. Sen tog de inte ner den där mätaren utan den satt kvar, när de flyttade in i lagårn. Då var han halvbesatt ungefär, då gick det åt 30 kubik. Det var mycket problem och många gånger det var tomt med vatten när man kom hem på kvällen.

I. Var det Jacobs brunn, eller, nej?

L.J. Nej, som Jacob?

I. Ja just det som Jacob tog ut?

L.J. Nej! Det här var brunnsborrhare, som var här.

I. För det berättade Anna Lundvall om Jacobs brunn.

L.J. Han tog ut många brunnar. Han var duktig. Vi provade och gick. Jag höll i en klyka och höll honom i handen och det gick inte att hålla igen klykan. Den snurrade i alla fall.

I. Hur många lägenheter är det här i Parkvillan?

L.J. Tre är det, fast det är bara två som är bebodda.

I. Relationen till Östanå hur var den? Mot slottet och herrskapet?

L.J. Till en början var det med mössan i hand, men det har ju ändrats. Nu är det mera folkligt. Då fick man ju knappt gå upp dit. Nu kan man gå över och träffar man på godsägaren, så stannar han och pratar. Då är han som vanligt.

I. Jag hörde av Anna och John att det var väldigt stor hierarki här, var det så?

L.J. Mellan?

I. Mellan olika arbetare.

L.J. Jo det var det. Det var de som hade lite högre ställning som visade sin makt, fast det var före min tid.

I. Jaha, så det blev bättre efter hand, efter kriget kanske.

L.J. Ja, det klart stabbläggare var kungar. Det var tre bröder.

I. Berodde det på vilken lön de hade?

L.J. Ja, de var de högst betalda. Sågarn och kantaren, tror jag också hade samma lön.

I. Är det någonting som du kommer på, som jag inte kan komma ihåg och fråga om?

L.J. Nej det är väl det mesta som har hänt.

I. I korta drag.

L.J. Har du tid, så kan vi gå ner och titta på sågen, för se hur det ser ut nu. Det är hemskt att se.

Vi åkte ner och tittade på sågen. Idag den 3/6 -96 är den nerbrunnen, anordnat av brandkåren.